

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Research Article

Subject Area

Social Structure

Vol: 8

Issue: 58

Year: 2022

Pp: 700-705

Arrival

21 February 2022

Published

30 April 2022

Article ID 58301

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.3157/6/smryj.58301>

6/smryj.58301

How to Cite This Article

Yılmaz, E. (2022).

“Atatürk Dönemi (1923-1938) Türkiye’inde Demografik Yapının Öne Çıkan Özellikleri”, International Social

Mentality and Researcher Thinkers Journal,

(Issn:2630-631X) 8(58):

700-705

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Atatürk Dönemi (1923-1938) Türkiye’inde Demografik Yapının Öne Çıkan Özellikleri

The Prominent Features Of The Demographic Structure Of Turkey During The Atatürk Period (1923-1938)

Ensar YILMAZ¹ ¹ Doç. Dr.; İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Cumhuriyetle birlikte Türkiye çok önemli ve köklü bir değişim süreci içerisine girmiştir. Yaşanan siyasal, kültürel değişikliklerin yanında ülkenin sahip olduğu insan gücü, bunun niteliği gibi demografik unsurlar hakkında envanterlerin yapılması gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Çünkü nüfus hareketleri, göç ve kentleşme gibi sosyal olgular üzerine politikalar üretebilmek hiç kuşkusuz eldeki demografik verilerden hareketle yapılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, imparatorluktan ağır bir demografik yapıyı miras almış; bir yandan hastalık ve yoksullukla boğuşurken, bir yandan da art arda gelen savaşlar nedeniyle erkek nüfusunda ciddi bir azalma olmuş, bütün bu olumsuz koşullara bir de cephedeki uzun kalma süreleri eklenince evlilik ve doğurganlık hızında gerileme yaşanmıştır. Doğaldır ki bu durum bize, üretici yaş grubunun gerilemesine koşut olarak bağımlı nüfus sayısının arttığını, bu da toplumdaki üretim-tüketim dengesinin bozulduğunu göstermektedir. Nüfus açıklarını telafi etmek ve düşük yoğunlukta da olsa ülke topraklarını besleyerek kalkınmanın itici unsuru olacak bir nüfus kaynağı oluşturmak, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde belirlenen ana politikadır. Bu politika gereği nüfusu artırmanın yolu bir yarıyla ölümlerin düşürülmesiyle, diğer yarıyla da doğumların artırılmasıdır. Bu politikanın başarılı bir biçimde hayata geçirilmesi toplum içinde yüksek doğurganlık eğilimini hızlandırmış, böylece ülke nüfusunun da hızla büyümesini sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: Atatürk, Demografya, Göç, Kentleşme

ABSTRACT

With the Republic, Turkey entered into a very important and radical change process. In addition to the political and cultural changes experienced, the necessity of making inventories about demographic factors such as the manpower of the country and its quality has emerged. Because, to be able to produce policies on social phenomena such as population movements, migration and urbanization will undoubtedly be based on the demographic data at hand. The Republic of Turkey inherited a heavy demographic structure from the empire; While struggling with illness and poverty on the one hand, there was a serious decrease in the male population due to the successive wars, on the other hand, when the long stays at the front were added to all these negative conditions, there was a decline in the rate of marriage and fertility. Naturally, this situation shows us that the number of dependent population has increased in parallel with the decline of the producer age group, and this shows that the production-consumption balance in the society has deteriorated. Compensating for the population deficits and creating a population source that will be the driving factor of development by feeding the country's lands, albeit at low density, was the main policy determined in the early years of the Republic. As a requirement of this policy, the way to increase the population is on the one hand to decrease the deaths and on the other hand to increase the births. The successful implementation of this policy accelerated the high fertility trend in the society, thus enabling the country's population to grow rapidly.

Keywords: Atatürk, Demography, Migration, Urbanization

GİRİŞ

Cumhuriyetle birlikte Türkiye çok önemli ve köklü bir değişim süreci içerisine girmiştir. Yaşanan siyasal, kültürel değişikliklerin yanında ülkenin sahip olduğu insan gücü, bunun niteliği gibi demografik unsurlar hakkında envanterlerin yapılması gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Çünkü nüfus hareketleri, göç ve kentleşme gibi sosyal olgular üzerine politikalar üretebilmek hiç kuşkusuz eldeki demografik verilerden hareketle yapılacaktır. Ama diğer yandan politik düzlemde ortaya çıkan nüfus politikaları, göç ve kentleşme olguları da dönüp demografik yapıyı etkileyecektir.

Nüfus sayımları demografi biliminin kaynağını oluşturur ve iki temel amacı taşır. Buna göre ilk amacı, nüfusun belli tarihlerdeki cinsiyet ve yaş durumunu, medeni halini, dinini vb. gibi niceliksel yapısını saptamaktır. Söz konusu bilgiler demografi bilimi için hayati bir öneme sahiptir. Sayımın bir sonraki aşamasını ise, nüfusun niceliksel ve niteliksel gelişiminin ve ilerlemesinin takibi oluşturur (Çakmak, 2007: 105).

Ulusların doğal ve ekonomik kaynakları ile kültürel varlıklarını doğru ve faydalı bir biçimde değerlendirebilmesinin yolu, var olan insan potansiyelinin nicelik ve niteliğini öğrenebilmesinden geçer ve bunun da tek bir yöntemi vardır, o da nüfus sayımıdır. Bu da, öncelikli olarak bir ülkenin belirli bir zaman aralığında tüm aile bireylerini içerecek şekilde demografik verilerin toplanmasıyla birlikte, söz konusu verilerin

işlenmeye hazır hale getirilmesi, belli amaçlara uygun şekilde düzenlenmesi ve yayınlanmasıyla mümkündür (Sertkaya Doğan ve Bostan 2019: 63).

Bir ülkede nüfusun nicelik ve niteliğini bilinmeden, o ülke devletinin geleceğe yönelik kalkınma planları yapabilmesi de, toplumun gelişme potansiyelinin ortaya çıkarılabilmesi de mümkün değildir. Nüfus sayısı, toplum ve bireylerin coğrafik ve demografik dökümüdür ve yerleşim birimlerine ilişkin tek veri kaynağı olma özelliğini taşır. Çünkü nüfus, bir devletin zirai ve sanayi üretimini, vergi, ticaret, tüketim ve ordusuna ilişkin faaliyetlerinin özünü teşkil etmektedir ve potansiyelini, sürekliliğini oluşturur (Ural&Arslan, 2016: 503-504).

Siyasi, ekonomik, kültürel yapılarda olduğu gibi Türkiye'nin toplumsal yapısı açısından da Atatürk döneminin hem kurucu özellikler göstermesi, hem de kendisinden sonraki dönemleri etkileyecek olmasından dolayı sahip olduğu demografik yapısı, uyguladığı nüfus politikaları, nüfus hareketleri olarak göç ve kentleşme olgusunun temel özelliklerinin ne olduğunun bilinmesi önem kazanmaktadır.

NÜFUS HAREKETLERİ OLARAK 1923-38 ARASI TÜRKİYE'DE GÖÇ ve KENTLEŞME

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde, tarım toplumundan modern topluma geçişte ve yaygınlaşmasında şehirler, aracı birimler olarak tasarlanmışlardır. Şehirlerin ve şehirlerde yaşayanların yaşama biçimleri, toplumsal ilişki ve işlevselliği bağlamında sosyal gelişmişliğin bir göstergesi olduğu için, kentsel alanlar, aydınlanma ve uygarlığın yüklenicisi olmuşlardır. Çünkü (Kaypak, 2014a: 122).

Türkiye, Milli Mücadele'yi başarıyla vererek Cumhuriyeti ilan etmiş, ancak henüz yolun başındayken karşısına iki önemli kentsel planlama meselesi çıkmıştır. Bu sorunların ilki, Anadolu'dan çekilen Yunan ordusu tarafından Batı Anadolu kentlerinin yakılması nedeniyle bu bölgenin planlanarak yeniden imar edilmesi sorunuydu; bir diğer sorun da, Cumhuriyet kadrolarını başkent ilan ettiği Ankara'yı büyük bir şehir planlaması iddiasına zorlamasıydı (Tekeli, 1998: 112). Yangın sonucu tahribata uğrayan yerlerin yeniden imar edilmesi aslında Osmanlı'dan miras alınan şehir planlaması uygulamasının ana alanıydı (Tekeli, 1998:113). Batı'ya özgü "bahçe kent" hayalinin Cumhuriyet Türkiye'sine izdüşümü olarak da yeni bölgelerde bahçeli evler fikri ön plana çıkmıştı. (Tekeli, 1998: 115).

Osmanlı yurttaşı olan soydaşlarımız, Balkan Savaşı'nın ardından Birinci Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'yla birlikte sınırlarımızın dışında kalmışlardı. Söz konusu dönemde nüfusu artırmak için başvurulan yöntemlerin başını, sınırlarımızın dışında kalan soydaşlarımızın anavatana getirilme çabası çekmiştir. Konuya ilişkin dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, CHP 4. Büyük Kurultayı'nda şu ifadeleri kullanmıştır: "Nüfusu artırma konusunda bizim bir diğer membaımız da göçmenlerdir. Memleket haricinde son zamanlarda bırakılan Türk unsurları gerek anavatana iltihak etmek ve gerek bu memleketin sınırları içinde bir meslek tutarak yaşamak için memleketimize gelmek arzusunu göstermektedirler. Bunların miktarı toplu olarak 1 milyon 200 bin kadardır." Gelecek olan nüfusun iskânı da gerektiğinden, bu doğrultuda 14 Haziran 1934 tarihinde bir kanun çıkarılmıştır. 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesinde 'muhacir' olarak tanımlanan bu kişilerin, Türkiye Cumhuriyeti'ne yerleşmek amacıyla bireysel ya da topluluk halinde göç edecek, Türk kültürüne bağlılığı esas alınan kişiler olacağı ve Dahiliye Vekilliği'nin emriyle kabul edileceği vurgulanmıştır. Türk ırkına mensup olan ve hükümetten iskân desteği istemediğini yazılı olarak bildiren muhacir ve mültecilere ise, 7. maddenin A bendi ile, yurt genelinde istedikleri yere yerleşme hakkı verilmiştir. Öte yandan, iskân desteği talebinde bulunanlara da hükümetin göstereceği yerlerde ikamet etme mecburiyeti getirilmiştir (Aksoy, 2016: 36-41).

Yeni Cumhuriyet'in nüfusundaki artış, 1940 yılına kadar bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. İlk yıl kitlesel göçle gelenlerin büyük çoğunluğu Trakya'ya iskân edilmesinin ardından bölgede geriye alan kalmayınca 1936 yılında ikinci bir karar alınmış, göçmenler için iskân alanlarının sayısı birçok şehri kapsayacak şekilde artırılmıştır. Bu şehirler, yeni karar gereği; Antalya, Ağrı, Balıkesir, Aydın, Tokat, Isparta, Muş, İzmir, Elazığ, Burdur, Diyarbakır, Denizli, Kars, Manisa, Van, Sivas, Çorum ve Muğla olarak belirlenmiştir (Özdoğan, 2019: 185).

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan 1950 yılına değin hızlı bir kentleşme süreci görülmediği gibi, kırsal alandan kentsel alana doğru yoğun bir göç hareketi de gerçekleşmemiştir. Bunun neredeyse tek istisnası Ankara'dır; çünkü başkent ilan edilmesinin ardından büyüyen ve göç almaya başlayan ilk kent olması hasebiyle Ankara, şehir planlamasından imar faaliyetlerine, şehirleşmeden şehre ilişkin yeni kanun ve uygulamaların hayata geçirilmesine değin bir dizi uygulamanın gerçekleştirildiği ilk yer olmuştur (Sağlam, 2016: 259).

Başkent olduğu için Orta Anadolu'dan ve memleketin her yerinden yoğun göç alan Ankara, sürekli olarak büyümesi nedeniyle bölgenin kentleşme sürecinin hızlanmasına da katkı sağlamıştır. Toplumda kent ve konut sorunları ülkenin değil de öncelikle Ankara'nın sorunuymuş gibi algılanırken, daha sonra Ankara'daki

gelişmeler bölgeyi de etkisi altına almıştır. Bu durum –Ankara’nın başkent olması–, yurt genelinde geliştirilecek altyapı sisteminde onu merkezi bir noktaya taşımıştır. Altyapı sistemi Ankara’ya bir biçimiyle ekonomik üstünlükler sağlaması ile sonuçlanmış, öte yandan bu durum ekonomik etkinliklerin niteliğini belirlemesine de neden olmuştur (Kaypak, 2014: 361).

Ulaşımı kolaylaştıran karayolları, aynı zamanda inşaatlarda çalışan köylülerin kent ile etkileşim içine girmesine yol açmıştır. Türkiye’de 1923 yılı itibariyle uzunluğu 18.335 km olan karayolları, 1940’ta önce 40.932 km’ye ulaşmış, 1950 yılı itibariyle de 47.080 km’ye çıkmıştır (Sağlam, 2016: 265-266). Toplumsal hareketliliğin artması ve kentleşme olgusunun ortaya çıkmasında karayollarının çok önemli bir payı vardır.

İlk modern kent planına ve ilk kamu konutlarının hayata geçirilmesine öncülük eden Ankara, ne var ki aynı zamanda ilk düzensiz kentleşmenin ve gecekondulaşmanın, ilk arsa vurgunculuğunun da ortaya çıktığı şehir olmuştur (Kaypak, 2014: 362).

ATATÜRK DÖNEMİ NÜFUS POLİTİKALARI

Nüfus, sürekli değişen bir olgudur. Ülke nüfusunun nicelik ve niteliğinin sürekli değişmesine neden olan, doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Doğaldır ki devletler de buna göre pozisyon alıp bu doğrultuda politikalar oluşturmaktadır. Toplumların tarihinde hemen her dönem görülen salgın hastalıklar, savaşlar ve kıtlık gibi olumsuz koşullar toplu ölümlere sebep olduğu için bu durum siyasi iktidarları telaşa düşürmüştür; nüfus artış politikaları da dini, ekonomik, sosyal, siyasi veya askeri gerekçeler öne sürülerek hayata geçirilmiştir (Oktay, 2013: 32).

Cumhuriyet Türkiye’inde nüfus konusundaki politikaların dile getirilmesi, ilk kez Mustafa Kemal’in 1920’lerdeki Meclis konuşmalarında görülmektedir. Memlekette nüfus artışına ihtiyaç olduğunu, ülke genelindeki sağlık sorunlarının halledilmesi ve ölümlerdeki yüksek oranın düşürülmesi gerektiğini vurgulayan Atatürk, üretim alanında da bireylerin vasıflandırılmasının altını çizmiş, böylece “büyük millet olmanın gereği” olarak nitelediği nüfusun niteliksel yapısına da değinmiştir. Sonraki süreçte yine, henüz Cumhuriyet’in ilan edilmediği dönemde, 1922 ve 1923’teki 1 Mart tarihli Meclis açılış konuşmalarında da bu konuyu gündeme getirmiş, yurdumuzun en mühim sorunlarından birinin nüfus olduğunu ifade etmiştir (Gümüş, 2018: 202).

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü de *Ülkü* dergisine verdiği bir beyanatta, 1935 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı verilerini 1927 yılındaki sayım ile karşılaştırarak, 2.509.748 kişilik nüfus artışını bütün iktisadi sorunlara karşın ülkenin nüfus politikasının muvaffakiyeti olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde 1935 yılındaki ikinci sayımdan elde edilen veriler Falih Rıfkı (Atay) nezdinde de başarılı sayılmış, kendisine göre Cumhuriyet’in nüfus politikası onca hastalık ve isyana rağmen büyük oranda hedefini tutturmuştur (Erdal, 2011: 786).

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren altı çocuklu ailelere ikramiye ve madalya verilmesi, memurlara çocuk zammı gibi nüfusu artırmaya dönük politikalara ilaveten, Türk Ceza Kanunu’na 1926 yılındaki bir düzenlemeyle isteyerek düşük yapmak ve 1936 yılındaki bir başka hükümlerle de “ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürmek” suçları eklenmiştir (Gümüş, 2018: 202).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, tıpkı Osmanlı Devleti’nin son döneminde olduğu gibi “eksik nüfus” meselesiyle baş başa kalmıştı. Balkan Savaşı’nın ardından gelen Birinci Dünya Savaşı’nı Ulusal Kurtuluş Savaşı izlemiş, ama on yıl içinde Anadolu coğrafyasındaki 18 milyon olan nüfus 13 milyona kadar düşmüş, yaklaşık olarak % 30’luk bir nüfus kaybı sözkonusu olmuştur. Üstelik bir de, 1920’lerin başları itibariyle toplumda genel sağlık önlemlerinin yetersizliği nedeniyle çok sayıda kişi tifo, verem, dizanteri, sıtma, trahom ve frengi gibi bulaşıcı hastalıklara yakalandığı için ülkede yüksek ölüm oranları baş göstermiştir. Özetle, genç Cumhuriyet’in, ülke topraklarının genişliği de hesaba katılırsa, Osmanlı’dan çok az sayıda ve sağlıklı bir nüfusu devraldığını söyleyebiliriz (Duman, 2008: 24).

Açıktır ki, uzun yıllara dayanan savaşlar sonucunda dünya üzerinden silinme tehdidiyle karşı karşıya kalan Türk Milleti, Ulusal Kurtuluş Savaşı ile var olma savaşı vermiştir. Böylesi bir ortamda kurulan yeni Cumhuriyet’te Mustafa Kemal Atatürk için yapılacak öncelikli şeylerin başında Anadolu’da azalmaya başlayan Türk nüfusunun hızlı bir biçimde yeniden artışını sağlayacak bir nüfus politikasını hayata geçirmekti (Çakmak, 2009: 89).

Devletçi politikaların oluşturulmasına ilişkin temel veriler ile kalkınma yatırımları için ihtiyaç duyulan bilgiler, 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımıyla elde edilmiştir. 1927 yılındaki sayımı bu denli önemli kılan ve ülkede bir seferberlik havasına girilmesine neden olan şey, Cumhuriyet tarihinin ilk nüfus sayımı olmasıdır. Ulusal ve uluslararası düzeyde ülke egemenliğine ilişkin meşruiyet tartışmalarının nihayet

erdirilmesi için nüfus sayımının doğru bir şekilde yapılması gerekiyordu. Dolayısıyla nüfus sayımının başarılı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi maksadıyla sayım öncesinde vatandaşlar ve memurlar, dönemin bir numaralı kitle iletişim aracı olan gazeteler aracılığıyla bilgilendirilmiştir. O yıllarda nüfus sayısının ülke açısından bir beka meselesi olarak görülmesi nedeniyle bazı ön tahminlerde bulunulmuştur; buna göre nüfusun 12 ila 13 milyon civarında olması olumlu ve iyi, 10 milyondan az olması ise olumsuz ve kötü olarak değerlendirilmiştir. 4 Kasım 1927'de açıklanan nüfus sayımı sonuçları Türkiye nüfusunun 14 milyon olduğunu ortaya koyunca, ülkeye ve yöneticilere bayram sevinci yaşatmıştır. Uluslararası tartışmalara son vermek için de nüfus sayım sonuçlarının istatistik bilimine göre hesaplandığı belirtilmiştir (Aktel ve Saydam, 2019: 765-766).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde İtalyanlardan örnek alınan bir nüfus politikası uygulanmıştır. Bu bağlamda İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından Türkçeye çevirtilerek yayımlanan ilk eser, 1931 yılında Prof. Gactano Zingali'nin İtalya'nın Roma kentinde düzenlenen Uluslararası Nüfus Kongresi'ne sunduğu "Nüfusun Kemiyyet ve Keyfiyyetçe İnkişafı için İtalya'da alınan Tedbirler" adlı eseridir (Oktay, 2013: 37).

1927 ve 1935 NÜFUS SAYIMLARI VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1923 yılı Türkiye'sinde nüfusun belli bir bütünlük içinde betimlenmesine olanak tanıyacak bir sayım, kayıt ya da araştırma verisi mevcut değildi. Osmanlı döneminde nüfus bilgileri düzenli ve karşılaştırılabilir olmadığı gibi, uzun yıllar süregelen savaşların demografik yapıyı belirlemesi nedeniyle de, ne nüfusun yapısı, ne de genişliği öğrenilebilmişti. Genç Cumhuriyet'in var olan insan kaynaklarından etkin ve verimli bir şekilde yararlanabilmesi için nüfusun uluslararası kriterlere göre sayılabilmesi hayati önemdeydi. İlk nüfus sayımı 28 Eylül 1927'de yapılmıştı ve bu sayımın anlamı, devam eden modernleşme sürecinin ve nüfus büyüklüğüne dayanan bir gücün temsiliydi (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 73).

Cumhuriyet tarihinde nüfus sayımına ilişkin ilk resmi hazırlık, Belçikalı istatistikçi Camille Jackquart'ın başına getirildiği, 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü'nün kurulması olmuştur. Ülkede sağlıklı ve sistematik olarak istatistiki veriler elde etmeyi amaçlayan kurum, kuruluşundan 1 yıl sonra da ilk nüfus sayımını 28 Ekim 1927 tarihinde yapmıştır (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 74).

İstatistik Umum Müdürlüğü'nün bu doğrultudaki ilk adımı, nüfus sayımına ilişkin çıkardığı 9 maddelik bir kanun olmuştur; 2 Haziran 1926 yılında çıkardığı bu kanundan yaklaşık altı ay sonra da, 1927 yılında kanuna ilişkin talimatnameler nüfus sayımının gerekçeleriyle birlikte *İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası*'nda neşredilmiş; mecmuanın 29 numaralı Ocak sayısı ve 30 numaralı Şubat sayısında iki bölüm halinde yer almıştır. Ve Genel Nüfus Sayımı'nı 28 Ekim 1927 Cuma günü gerçekleştiren İstatistik Umum Müdürlüğü, bu sayede sadece ülke nüfusunu belirlememiş, sayımdan önce oluşturduğu bina cetvelleri ile memleketteki konut ve işyeri sayılarının yanı sıra, bunların dağılımı da kayda geçirmiştir (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 77).

1927 sayımlarına göre Türkiye'de 63 il, 328 ilçe ve 39 bin 901 köy olduğu tespit edilmiş, nüfusu ise 13.648.270 olarak belirlenmiştir. 1935 sayımlarına göre ise Türkiye'de 57 il, 356 ilçe ve 34 bin 67 köy bulunmaktadır ve nüfusu 16.158.018 olarak kayda geçmiştir (DİE, 1991: 2).

28 Ekim 1927'de gerçekleştirilen nüfus sayımında, sayım fişlerinin sınıflandırılmasıyla birlikte elde edilen verilere göre, ülke sınırları dahilinde erkek nüfusun 6.563.879 ve kadın nüfusun 7.084.391 kişiden oluştuğu görülmektedir, genel nüfus ise 13.648.270'tir (Çakıcı, 2014: 37).

Ancak ilk kez gerçekleştirilen 1927 sayımıyla elde edilen verilerin aksine, nüfus kütüklerindeki toplam rakam 14.154.751 kişi olarak gözüküyordu. Çünkü kütüklerdeki verilere göre, sayımda 500 bine yakın bir rakamın eksikliği sözkonusuydu. Bunun ana nedeni ise, köylerin ve özellikle ağıl, oba, dam, huğ, kom gibi dağınık yerlerin ve göçebelerin tam olarak tespit edilememesi ve sayıma dahil edilememesidir. Öte yandan, sayımın eksikliklerinden sayılabilecek diğer sorunlar arasında da, hâlâ bazı bölgelerde Kurtuluş Savaşı'nın etkisini sürdürmesi, doğuda Şeyh Sait İsyanı'nın sebep olduğu dalgalanmalar ile aşiretler ve köylerin bir ölçüde boşlanması gibi meseleler bulunmaktadır (Çakmak, 2009: 106).

1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı verilerine göre, ülke nüfusunun sadece % 24,2'si şehirlerde, % 75,8'i de kırsalda yaşıyordu ve nüfusun büyük bölümü tarım ve hayvancılıkla iştigal ediyordu. Ne var ki nüfus yoğunluğundaki bu durum İkinci Dünya Savaş yıllarına değin sürmüştü, o tarihlere kadar şehir ve köylerde herhangi bir hareketlilik görülmemiştir (Gümüş, 2018: 211).

1935 yılında gerçekleştirilecek nüfus sayımı hazırlıklarına, 30 Mayıs 1934 tarihli nüfus sayımı kanununun ilanı ile birlikte geçilmiştir. Tıpkı 1927 sayımında olduğu gibi 1935 sayımında da, özel bir talimatnameyle daha bir sene öncesinden şehirlerden köylere, yol üzerlerine değin, kırlardan dağlara kadar tüm binalara ve hatta mağaralara, kovuk ve sabit çadırlara numara konulmaya başlanmıştır (Çakmak, 2009: 107).

O dönemin nüfus sayımı verilerini incelediğimizde, 1935 yılında erkek nüfusun 7.936.770, kadın nüfusun da 8.221.248 olduğunu görürüz; toplam nüfus ise 16.158.018'dir. Bu veriler, memleketin her yerinde yine coşkuyla karşılanmıştı. İlk sayımın yapıldığı 1927 yılının üzerinden sekiz sene geçmiş ve bu süre içinde Türkiye nüfusunda takriben % 18,4 gibi bir oranda büyük artış yaşanmış, Avrupa'da ise bu seviyede bir artış gözlenmemişti (Çakmak, 2009: 112).

Ancak ülke nüfusundaki 2.509.748'lik rakamsal artışı ya da yıllık binde 21,1 oranındaki artışı bir tek basit doğum oranına bağlayamayız. Çünkü 1927-1935 arasında Balkan ülkeleri ve çeşitli ülkelerden Türkiye'ye göçler olmuş, genel nüfusa toplam 527.339 kişi katılmıştır. Sonuç itibariyle sözkonusu dönemdeki 2.509.748'lik artıştan aynı dönemde gelen göçmen sayısını düşüğümüzde geriye yalnızca 1.982.409'luk bir nüfus artışının olduğu görülür. Öyle ki Türkiye'ye gelen göçmen nüfusa karşın 1935'ten 1940 yılına kadar geçen sürede hem nüfusta hem de artış hızında bir azalma göze çarpmaktadır. Sözkonusu tarihler arasında ülkeye toplam 172.897 göçmen giriş yapmıştır. Bu rakama 208.000 kişilik nüfusuyla Hatay'ı da eklediğimizde anavatana katılan nüfusun toplamda 380.897 kişi olduğunu görürüz. Ayrıca bu rakamı 1940 yılındaki nüfus sayısından eksiltmemiz halinde, ülke nüfusunun gerçek artış miktarının biraz daha az olduğu anlaşılacaktır (Aksoy, 2016: 33).

1927 sayımına göre 3.305.879 kişi, diğer bir deyişle nüfusun % 24,2'si şehirlerde; 10.342.391 kişi, yani nüfusun % 75,8'i köylerde oturmaktadır. 1935 sayımına göre ise 3.799.742 kişi, yani nüfusun 23,5'i şehirlerde; 12.400.952 kişi, yani nüfusun % 76'sı köylerde oturmaktadır (Çakıcı, 2014: 49).

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti, imparatorluktan ağır bir demografik yapıyı miras almış; bir yandan hastalık ve yoksullukla boğuşurken, bir yandan da art arda gelen savaşlar nedeniyle erkek nüfusunda ciddi bir azalma olmuş, bütün bu olumsuz koşullara bir de cephedeki uzun kalma süreleri eklenince evlilik ve doğurganlık hızında gerileme yaşanmıştır. Genel nüfus içindeki bilhassa genç erkek nüfusun oranı alabildiğine düşmüştür. Doğaldır ki bu durum bize, üretici yaş grubunun gerilemesine koşut olarak bağımlı nüfus sayısının arttığını, bu da toplumdaki üretim-tüketim dengesinin bozulduğunu göstermektedir (Gökburun, 2020: 3).

Savaş şartları yüzünden ertelenen evlilikler Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeniden hız kazanmış, bu da yüzeysel bir artış olarak değerlendirilmiştir. Evliliklerin teşvik edici mekanizmalarla desteklendiği bu dönemde, toplumda aile kurumunun kurulması ve yaşatılması olgusu öne çıkarılmıştır. Bütün bunlar, ortalama evlilik yaşının erkekler ve kadınlar arasında nispeten aşağı çekilmesiyle sonuçlanmıştır. O dönemde siyasi iktidar bir yandan doğan çocukları yaşatabilmek için sağlık alanında birtakım tedbirler geliştirirken, diğer yandan nüfusu artırabilme politikası doğrultusunda 15 Haziran 1938'de yeni bir adım atmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türk Medeni Kanunu'nun 88. maddesini yeniden düzenleyerek 18 olan evlilik yaşını erkekler için 17'ye, kızlar için de 15'e düşürmüştür (Aksoy, 2016: 36, 36-41).

Erken Cumhuriyet döneminde nüfusu artırmanın en etkili araçlarından biri de elbette ki devletin sağlık alanına yönelik uyguladığı politikalar. Memleketin dört bir yanında sağlık ve doğum merkezleri ile bakım kuruluşları açılmış, doğum dönemi ve sonrasındaki süreçler izlenerek anne ve bebek sağlığı öne çıkarılmış, yurt sathında salgın hastalıklarla mücadele doğrultusunda tedbirler alınmıştır. Burada uygulanacak politika, çocuk ölümlerinin sıklıkla meydana geldiği Anadolu coğrafyasında, sağlık ve beslenme koşullarının iyileştirilerek uzun vadede nüfus artışını sağlayabilmektir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen en önemli yasal düzenleme 6 Mayıs 1930 tarihindeki 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Sözelimi devletin resmi kurumlarında doğum yardımının ücretsiz olduğu Hıfzıssıhha Kanunu'nun 153. maddesinde belirtilmiştir; fakir kadınların doğum süreçlerinde hükümet ve belediye tabipleri ile ebelerin ücretsiz yardımda bulunması ise benzer bir düzenleme ile 154. maddede şart koşulmuştur. Sözkonusu Kanun'da devlet, 3. maddenin 1, 2, 3, 4 ve 7. bentlerinde ve 15. maddesinde belirtildiği gibi, sadece doğumu artırmakla değil, anne ve çocuk ölümlerini düşürecek önlemleri almakla da yükümlüdür (Aksoy, 2016: 36, 36-41).

Nüfus açıklarını telafi etmek ve düşük yoğunlukta da olsa ülke topraklarını besleyerek kalkınmanın itici unsuru olacak bir nüfus kaynağı oluşturmak, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde belirlenen ana politikadır. Bu politika gereği nüfusu artırmanın yolu bir yarıyla ölümlerin düşürülmesiyle, diğer yarıyla da doğumların artırılmasıdır. Bu politikanın başarılı bir biçimde hayata geçirilmesi toplum içinde yüksek doğurganlık eğilimini hızlandırmış, böylece ülke nüfusunun da hızla büyümesini sağlamıştır (Yılmaz ve Çitçi, 2011: 258).

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923 ile 1963 yılları arasında, doğrudan veya dolaylı bir biçimde nüfus artışını sağlamaya dönük birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde uygulanan nüfus ve aile politikaları ile gebeliği önleyecek usullerin ve araçların ithalatı, satışı ve reklamı engellenmiş, doğurganlığı azaltan veya

doğum oranlarını düşüren her türlü tutum ve faaliyet yasaklanmış, bu da nüfus artışının hızlanmasıyla sonuçlanmıştır (Gökburun, 2020: 9).

1923-1955 arası dönemde nüfus politikası çok boyutlu olarak ele alınmış; nüfusun artışı, sağlığı, eğitimi, istihdam olanakları; değişik sebeplerle memlekete yerleşmeye gelenlerin toplumsal düzene intibak etmesi ile topluluk ve grupların mekânsal dağılımı gibi çok sayıda meselenin çözümü bir arada yürütülmüştür. Bu dönemde nüfus meselesinin ulusal politika ekseninde ele alınarak çözülebileceği değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk ve ülkenin kurucu kadroları tarafından “büyük millet olmanın gereği”, ülkenin nüfusunun artırılması ve ölümlerin azaltılmasından, gençlerin nitelikli eğitimi ve yurt sağlığının korunmasından geçmektedir (Aksoy, 2016: 31).

KAYNAKÇA

- Aksoy, E. (2016). “1919-1955 Yılları Arasında Türkiye’nin Nüfus Yapısı ve Uygulanan Nüfus Politikaları”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24, ss:27-44
- Aktel, M. & Saydam, S. (2019). “Türkiye’de Askeri Darbe Dönemlerinde Nüfus Politikalarına Yönelik Düzenlemeler”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:11, Sayı:30, Aralık, ss.764-783
- Çakıcı, N. (2014). “Trabzon’un Demografik Yapısı (1923-1950)”, *Yayınlanmamış YL Tezi*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Çakmak, F. (2007). “Atatürk Döneminde Türkiye’nin Nüfus Politikası”, *Yayınlanmamış YL Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, AİTE, İzmir.
- Çakmak, F. (2009). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler”, *CTTAD*, VIII/18-19, ss: 89-115.
- Die (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), Yayın no 3493, Ankara.
- Duman, Ö. (2008). “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, *Bilig*, Sayı 45, ss: 23-44.
- Gökburun, İ. (2020). “Türkiye’nin Demografik Dönüşüm Sürecinde Nüfus Politikalarının Rolü”, *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 4 (Coğrafya Özel Sayısı), ss: 1-15.
- Gümüş, İ. (2018). *Türkiye’nin Nüfus Yapısı*, AYKAÇ, Mustafa (Der.), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı içinde (197-216)*, İÜAUEF, İstanbul.
- Kaypak, Ş. (2014). “Atatürk’ün Kent Ve Kentleşmeye Bakışı; Örnek Olay: Ankara’nın Kentleşmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 13, Sayı:27, ss.349-365.
- Oktay, E. Y. (2014), “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 7, ss: 31-54
- Özdoğan, İ. (2019), “Ağrı İlinin Cumhuriyet Dönemi Nüfus Seyri (1923-2018)”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, ss: 177-206.
- Sağlam, S. (2016). *1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu*, *Sosyoloji Konferansları* (Editör: N. Güngör Ergen), Sayı 53, ss: 257-274
- Sertkaya Doğan, Ö.& Bostan, H. (2019). “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 24, Sayı 41, ss: 61-90
- Tamer, A.& Bozbeyoğlu, A. Ç. (2004). “1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar”, *Nüfusbilim Dergisi*, Sayı 26, ss: 73-88
- Tekeli, İ. (1998), *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık içinde*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ural, S. & Arslan, N. (2016), “Atatürk Dönemi Iğdır’da Nüfus Sayımları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı1, ss: 503-529.
- Yılmaz, E. & Çitçi, S. (2011). “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 35, ss: 252-267